

Nyhetsbrev från Yrkesföreningar mot Tobak

Man kan ju tro att hemma gäller den enskildes oinskränkta rätt att röka. Men flera uppmärksammade rättsfall visar att denna uppfattning inte är självklar. Hur mycket ska en granne tåla i form av tobaksrök? Och – hur mycket rök skall en medarbetare i kommunen eller landstinget behöva acceptera?

ALLT FLER KOMMUNER inför rökfri arbetstid. 103 av 290 kommuner har redan infört detta och ytterligare nio är på gång. På landstingsidan är uppslutningen än högre, 19 av 21 landsting.

Denna utveckling är självklar – vi ska naturligtvis inte i en sektor som till största delen ägnar sig åt vård och omsorg, förknippas med något så skadebringande som tobak. SKL stödjer därför på flera sätt det arbete som pågår i kommuner och landsting.

EN AV KOMMUNENS viktigare uppgifter är att ge vård och omsorg till behövande människor i deras eget hem. Men, vad händer då med kommunens beslut om rökfri arbetstid? Gäller det där också? Kan man kräva att den vårdbehövande personen slutar röka hemma? Kan man vägra utföra uppdrag i ett rökluktande hem?

Svåra frågor. Här har vi ju dessutom många lagstiftningar som kolliderar – Arbetsmiljölagen (AML), socialtjänstlagen (SoL), lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) samt viteslagen. Därtill kan vi foga Tobakslagen.

NYLIGEN MEDDELADE Kammarrätten i Jönköping en betydelsefull dom. Ärendet rör ett gruppboende som fått sina boendeinsatser beviljade enligt SoL eller LSS. I insatsen ingår omvårdnad. De boende har ett mycket stort omvårdnadsbehov och behöver stöd och hjälp dygnet runt för hela sin personliga livsföring. Var och en av de boende har sin egen lägenhet. Merparten av de boende röker.

ARBETSMILJÖVERKET VALDE att förelägga den aktuella kommunen att vid vite av 75 000 kr vidta åtgärder så att ingen av perso-

Vilken lag gäller?

nalen på gruppboendet i sitt arbete utsätts för tobaksrök mot sin vilja. Detta efter att skyddsombudet uppmärksammat verket på arbetssituationen. Kommunen överklagade beslutet till länsrätten som valde att undanröja föreläggandet. Arbetsmiljöverket överklagade till kammarrätten.

HUR VALDE DÅ kammarrätten att tolka regelverken? Jo, man gick på kommunens linje och konstaterade att den redan vidtagit tillräckliga åtgärder för att undvika att personalen exponerades för rök. Att kräva att kommunen vidtar ytterligare åtgärder ansåg domstolen som orimligt i förhållande till de resultat som kan uppnås.

I SKL:s LÖPANDE KONTAKTER med kommuner och landsting framkommer alltför ofta berättelser från verksam-

hetsansvariga om oförenliga krav från olika lagar och föreskrifter som tillsynsmyndigheter utfärdar.

DET ÄR GIVETVIS i längden olämpligt att medarbetares egen hälsa sätts på spel genom att behöva arbeta i miljöer där tobaksrök förekommer. Men, man måste också inse att de krav som kan ställas på en god arbetsmiljö måste kunna vägas mot andra intressen och behov. Detta får dock inte tas som intäkt för att på alla andra sätt verka för rökfrihet för anställda och besökande i kommunala verksamheter.

VI PÅ SKL brukar kritisera staten för sitt stuprörstänkande. Kom med några exempel då, brukar svaret ofta bli. Jag har just levererat ett.

Håkan Sörman

VD

Sveriges Kommuner och Landsting

GÄSTLEDAREN

Tobaksfakta

Upp till 85 procent av dem som röker vill sluta. En tredjedel av dem som vill sluta önskar få hjälp med detta.

Omkring 45 procent av snusarna vill sluta. Var tredje snusare som vill sluta önskar hjälp.

Källa: Tobak och avvänjning, Statens folkhälsoinstitut

Tobaksfakta

Närmare 170 länder har nu anslutit sig till WHO:s Tobakskonvention (Framework Convention on Tobacco Control, FCTC). Den är en internationell konvention med samma status som t ex FN:s barnkonvention. Syftet är att minska tobaksbruket och tobaksskadorna i hela världen. Sverige anslöt sig 2005.

Källa: Framework Convention Alliance, www.fctc.org

Regeringen har vid detta nyhetsbrevs pressläggning ännu inte offentliggjort sitt lagförslag om skärpta regler kring 18-årsgränsen för tobaksköp. Enligt planerna ska förslaget läggas fram i tid för att kunna behandlas av vårriksdagen.

Utredningen som förslaget baseras på föreslog bl a fängelse och säljförbud som nya straff om man säljer tobak till personer under 18. Utredningen har kritiserats för ett alltför snävt perspektiv, som t ex inte innefattar frågan om exponeringsförbud i butikerna.

Statens folkhälsoinstitut håller på att ta fram en reviderad version av boken "Kommunguide – att utveckla det tobaksförebyggande arbetet". För att få med de senaste lagändringarna har folkhälsoinstitutet inväntat regeringens lagförslag (se ovan). Till hösten 2010 beräknas den nya kommunguiden vara tryckt.

Rökförbudet på serveringar räddar minst 300 liv per år genom att det idag är färre som dör pga passiv rökning. Sedan det blev rökfritt på krogen har antalet förtida dödsfall pga passiv rökning minskat från drygt 500 till ca 200. Det framgår av den uppdaterade rapporten "Tobak och avvänjning" från Statens folkhälsoinstitut.

Anställda som har sin arbetsplats hemma hos andra har ännu inte rökfritt på jobbet. I en studie av hemtjänstpersonal i Göteborg undersöker Läkare mot Tobak hur höga halter av passiv rök de anställda utsätts för. Resultatet av studien publiceras under våren.

Rökfri arbetstid lönsam trend för kommunerna

Under de senaste sex åren har omkring hundra svenska kommuner infört rökfri arbetstid.

Från och med årsskiftet 2009/2010 tillämpar 104 av Sveriges 290 kommuner rökfri arbetstid och ytterligare elva kommuner har beslutat om införanden i år eller nästa år (källa: www.tobaksfakta.se). Rökfri arbetstid innebär att den enda tid under dagen de anställda har rätt att röka är lunchrasten.

– Kommunerna gör detta framför allt som ett led i folkhälsoarbetet och av omsorg om personalens hälsa, säger Ingvor Bjugård, Sveriges Kommuner och Landsting, SKL.

– Det vanliga är att man kombinerar de nya reglerna med erbjudanden om stöd och hjälp till dem som vill sluta röka eller snusa.

Att det även finns en hel del pengar att spara för kommunerna på rökfri arbetstid visar beräkningar från Statens folkhäl-

soinstitut. Enligt dessa går det att göra kommunala besparingar på sammanlagt 2,6 miljarder kronor per år om samtliga kommuner i landet gör arbetstiden rökfri. Beloppet är värdet av den arbetstid som idag används till rökpauser och motsvarar 6 000 heltidstjänster.

När kommunerna i början av 2000-talet började intressera sig för rökfri arbetstid, hade landstingen redan under många år arbetat med frågan.

– Man kan nog säga att kommunerna har haft det lite lättare med införandet än landstingen hade i början. Den allmänna acceptansen för att inte röka på jobbet hade hunnit bli större när kommunerna startade sin utveckling, säger Ingvor Bjugård.

En del kommuner har gått ett steg längre och infört tobaksfri arbetstid, vilket betyder att även snus omfattas av reglerna. Detta är dock än så länge ovanligt och har på flera håll stannat på idéstadiet pga starkt motstånd.

Älvdalen var bland de första

► Den 1 januari 2006 började policyn om rökfri arbetstid att gälla i Dalakommunen Älvdalen, som var bland de första kommunerna i landet att ta detta steg.

– Det har gått bra. Även om det fortfarande inte är precis alla som följer policyn, är det en klar skillnad mot tidigare. Och många berättar att de slutat röka tack vare det här, säger personalutvecklare Mats Forsberg, som samordnar arbetet med rökfri arbetstid i kommunen.

Samma bild ger de kommunanställdas fackliga företrädare:

– Jag har inte hört talas om några större problem med rökfri arbetstid, även om någon enstaka rökar klagar ibland. De flesta tycker att policyn är bra. Man tänker inte så mycket på den längre, säger Kommunals klubbordförande Lena Mattsson.

Kommunen har inte utvärderat införandet av rökfri arbetstid, men håller frågan levande på andra sätt.

– Jag diskuterar den ofta med chefer och personal som jag träffar. Den tas också upp i medarbetarsamtalen. Och vi planerar att bilda en arbetsgrupp för att utveckla våra metoder att hjälpa folk att sluta röka, berättar Mats Forsberg.

Kommunen har utökat det sluta-stöd som anställda erbjuds. Idag kan man få kostnadsfria avvänjningsläkemedel i upp till tre månader. Samtalsstöd går också att få.

Några planer på att ta med snuset i policyn finns ännu inte i Älvdalen.

Tobak eller Hälsa skrev 2006 om rökfri arbetstid i Älvdalens kommun.

Tobaksuppdraget satsar på kommunerna

► **OM DET SKA FINNAS** en chans att nå de fyra nationella delmålen på tobaksområdet till 2014 behöver kommunernas tobaksarbete förstärkas, anser Statens folkhälsoinstitut. Inom ramen för det nationella tobaks-

uppdraget görs nu därför en femmiljonersatsning på att i så många län som möjligt utbilda en resursperson för kommunernas tobaksförebyggande arbete.

– Kommunen är en väldigt viktig arena för att vidareutveckla och driva det tobakspreventiva arbetet. Med hjälp av resurspersonerna vill vi stödja och stimulera kommu-

Hur går det då för de kommuner som infört regler om rökfri arbetstid? Följer de anställda riktlinjerna om rökningen? Uppfylls förhoppningarna om att många kommunanställda ska sluta röka?

– Vi har inte gjort någon sådan uppföljning, men genom de kontakter vi har med kommunerna har vi fått intrycket att det för flertalet går bra, säger Ingvor Bjugård.

– Det kommer alltid att finnas personer som inte tycker att beslutet var riktigt, men det behöver inte vara negativt att den rökfria arbetstiden fortsätter att diskuteras i kommuner som infört den. Då är ju i alla fall frågan fortfarande aktuell.

– En framgångsfaktor är att inte bara fatta beslut om rökfri arbetstid utan också låta förändringen växa fram i en process där många är delaktiga.

nerna, förklarar folkhälsoinstitutet. Samtliga län har en resursperson för 16 län har napp utbildningstillfällen resurspersonerna ska hjälpa dem a

Arbetsmiljöverket efter kammarrättens dom :

”Vi ger inte upp”

– Vi ska absolut fortsätta arbeta för rökfri arbetsmiljö för anställda som vårdar andra i deras hem!

Det säger Christer Rappe, jurist vid Arbetsmiljöverket, efter en uppmärksammas dom i Kammarrätten i Jönköping.

Domen gällde en tvist mellan Arbetsmiljöverkets distrikt i Linköping och Eskilstuna kommun. I Eskilstuna finns ett gruppboende där psykiskt sjuka personer bor i egna lägenheter. En del av de boende är rökare. För att skydda vårdpersonal som arbetar i rökarnas lägenheter har Eskilstuna kommun bl a anordnat en rökruta utomhus.

Arbetsmiljöverket tycker inte att åtgärderna är tillräckliga. Verket anser att personalen överhuvudtaget inte ska behöva exponeras för tobaksrök. För att få kommunen att agera hotade Arbetsmiljöverket med ett vite på 75 000 kronor.

KOMMUNEN ÖVERKLAGADE och ärendet vandrade upp i kammarrätten som gav Eskilstuna kommun rätt. Arbetsmiljöverket har beslutat att inte överklaga domen till Regeringsrätten.

Juristen Christer Rappe vid Arbetsmiljöverket framhåller att kammarrättsdomen inte alls är slutet för ansträngningarna att åstadkomma rökfri arbetsmiljö även för dem som arbetar hemma hos andra. Visserligen slår domen fast att Tobakslagens §8 – om allas rätt att slippa passiv rökning på jobbet – inte gäller i bostäder. Men samtidigt säger kammarrätten att Arbetsmiljölagen gäller i även den miljön. Arbetsmiljölagen föreskriver bl a att en arbetsgivare är skyldig att vidta alla åtgärder som behövs

för att förebygga att arbetstagare utsätts för ohälsa.

Domstolen gör en avvägning mellan å ena sidan socialtjänstlagen och Lagen om stöd och service till funktionshindrade, LSS, och å andra sidan Arbetsmiljölagen.

Trots bakslag i högre instans i ett specifikt fall, påpekar Arbetsmiljöverket att arbetsmiljölagen gäller hemma hos vårdtagare och varje fall måste bedömas för sig.

– I den avvägningen kommer rätten fram till att de boendes intressen av att få vård och att få bestämma i sina egna hem väger tyngre i just det här fallet. Men det betyder inte att slutsatsen kommer att bli densamma i andra fall med annorlunda förutsättningar, säger Christer Rappe.

– Arbetsmiljölagen gäller även hemma hos vårdtagare och varje fall måste bedömas för sig. Våra distrikt bör absolut fortsätta att arbeta med den här typen av arbetsmiljöproblem. Det vi kan lära av kammarrättsdomen är bl a att använda Arbetsmiljölagen i större utsträckning.

Inom Arbetsmiljöverket pågår en diskussion om att föreslå en lagändring så att Tobakslagen och Arbetsmiljölagen får en bättre överensstämmelse när det gäller arbetsplatser som samtidigt är någons hem.

Cecilia Birgersson, Statens arbetsmiljöverket, har erbjudits att utbilda en lokal tobaksprevention och t på erbjudandet. Vid fem len under 2010 samlas för att få kunskaper som t bidra till en utveckling av

det lokala arbetet i respektive län.

– Ett bra första steg kan vara att inventera vilket tobaksförebyggande arbete som bedrivs i länets kommuner och hur långt det kommit. Resurspersonerna kan också exempelvis anordna regionala utbildningar.

Gotländsk satsning på arbetslivet

Hälften av arbetsplatserna på Gotland har en rök-/ tobakspolicy och på många diskuteras att införa rökfri arbetstid.

Det är några av resultaten av en enkätundersökning som länsstyrelsen och kommunen på Gotland tillsammans genomförde.

– Vi ville få en uppfattning om hur man på arbetsplatserna jobbar med dessa frågor och vilket stöd som kan behövas, säger Marie-Louise Sehlgård, Länsstyrelsens länsamordnare av det drogförebyggande arbetet på ön.

344 enkäter skickades ut till arbetsplatser med minst tio anställda. Svarefrekvensen var 72 procent.

– Det var mycket glädjande och visar att detta är en prioriterad fråga.

Enkätsvaren visar bl a att 21 procent av arbetsgivarna erbjuder sluta-stöd på arbetstid och att 38 procent av de som känner till begreppet rökfri arbetstid har diskuterat att införa det på arbetsplatsen. Det stöd som arbetsgivarna efterfrågar för att lättare kunna göra detta är bl a informationsmaterial, goda exempel, råd om hur man går tillväga, information kring risker med snus och ”någon som handgripligen kan hjälpa oss komma igång”.

Den 16 februari inbjöds gotländska chefer, fackrepresentanter, skyddsombud och företrädare för företagshälsovård till ett seminarium om tobaks- och alkoholfrågor i arbetslivet.

– Det var ett första steg i att tillgodose det kunskapsbehov vi såg i enkäten.

Provköp ska ersättas av nya metoder

– Metoden provköp är en effektiv och beprövad metod i tillsynsarbetet och den har varit väl spridd i landet. Men nu behöver vi kraftsamla för att finna andra arbetssätt och metoder för fortsatt tillsynsarbete, säger Matz Larsson, chef för avdelningen för tillsyn vid Statens folkhälsoinstitut.

Efter ett uppmärksammat JO-beslut i december rekommenderar Statens folkhälsoinstitut inte längre att kommuner och länsstyrelser gör provköp i tobaks- eller folkölstillsynen. Vid provköp låter man unga som fyllt 18 år, men kan tas för yngre, testa om butikerna kollar legitimation och håller på åldersgränsen. Detta är, enligt JO-beslutet dold myndighets-utövning och saknar stöd i lagen.

”JO:s beslut gäller ’folköl’ och alkohollagstiftningen, men konsekvenserna av beslutet bör även beaktas vad gäller restaurangstudier och tillsyn enligt tobakslagstiftningen. Institutets tolkning är att studier med provköp som metod, i kartläggnings- eller i kunskapssyfte, inte heller bör förekomma”, skriver Statens folkhälsoinstitut i en kommentar och framhåller att nya metoder behöver tas fram:

”Detta utvecklingsarbete måste börja omedelbart och institutet tar detta initiativ omgående.”

I Skånekommunen Ängelholm har socialnämndens politiker förklarat att de tänker fortsätta med provköp av folköl, trots JO-beslutet. Kommunen har även skrivit till regeringen och begärt en lagändring som gör provköpen lagliga. Miljönämnden i Ängelholm, som sköter kontrollen enligt tobakslagen, har valt att ligga lågt med provköp tills vidare.

YmT ställde ut i Riksdagen

▶ **ÄVEN I ÅR** satsade Yrkesföreningar mot Tobak på att nå lagstiftarna i vår riksdag med hjälp av en bemannad utställning. Den 16-18 februari kunde parlamentarikerna träffa YmT-företrädare i en strategiskt vald riksdagskorridor. Temat för årets utställning var dold tobaksförsäljning.

Yvonne Bergmark-Bröske, Sjuksköterskor mot Tobak, i samtal med folkpartistiske riksdagsledamoten Johan Persson.

PmT utbildar socialtjänsten

▶ **DE SOM RÖKER** mest idag i vårt land är människor som har lägre inkomster och ofta lever under mer pressade förhållanden. Många av dessa rökare möter kommunernas socialtjänst. Psykologer mot Tobak anordnar sedan 2009 utbildningsdagar för socialtjänstens personal. Syftet är att ge ökad kunskap om tobaksfrågan och om hur man kan hjälpa människor som vill bli tobaksfria. Mer information finns på www.psychologistsagainsttobacco.org

Bli medlem i en yrkesförening mot tobak!

▶ **ÄR DU INTRESSERAD** av tobaksförebyggande arbete och vill utveckla den sidan av din yrkesroll? Att gå med i någon av de sex organisationerna i Yrkesföreningar mot Tobak ger dig:

- kontakt med likasinnade kollegor.
- möjligheter till yrkesmässig utveckling.
- en prenumeration på nyhetsbrevet Tobak eller Hälsa (som du just nu håller i din hand).
- tillgång till den allra mest aktuella kunskapen när det gäller tobaksfrågor – medicinskt, politiskt, pedagogiskt, socialt och beteendevetenskapligt.

Yrkesföreningarna arbetar såväl tillsammans som var och en för sig för att minska tobaksanvändningen och tobaksskadorna. Det sker bl a genom opinionsbildning, breda informationssatser och arbete inriktat på att medvetandegöra den egna yrkesgruppen.

Uppgifter om medlemsavgifter och hur man blir medlem finns på yrkesföreningarnas hemsidor, se rutan nedan. Dessa hemsidor är på svenska. Yrkesföreningarnas gemensamma hemsida, www.tobaccoorhealthsweden.org, innehåller information på både engelska och svenska.

Tobak eller Hälsa

ges ut av paraplyorganisationen **Yrkesföreningar mot Tobak** (▶ www.tobaccoorhealthsweden.org) där sex föreningar samarbetar för en tobaksfri framtid.

Årsprenumeration: 50 kr.
Rabatt vid gruppnumeration.

Marianne Roos och **Sara Sanchez** på kansliet
Tel: 08-669 81 58, **fax:** 08-669 81 65,
E-post: professionals@globalink.org
Besöksadress: Västgötagatan 2, plan 3
Postadress: Box 17070, 104 62 Stockholm

Ansvarig utgivare: Lena Sjöberg,
tel 070-663 68 34 e-post: lena.sjoberg@lio.se
Redaktör: Helene Wallskär, tel 08-645 18 34 e-post: wallskar@globalink.org
Dahlstedt & Wallskär mediaproduktion AB,
Selmedalsringen 22, 129 36 Hägersten.

Kontakt med Yrkesföreningarna

LÄKARE mot TOBAK
▶ www.doctorsagainsttobacco.org

TANDVÅRD mot TOBAK
▶ www.dentistryagainsttobacco.org

SJUKSKÖTERS KOR mot TOBAK
▶ www.nursesagainsttobacco.org

LÄRARE mot TOBAK
▶ www.teachersagainsttobacco.org

FARMACI mot TOBAK
▶ www.pharmacyagainsttobacco.org

PSYKOLOGER mot TOBAK
▶ www.psychologistsagainsttobacco.org

Tryck: Pressgrannar AB,
Norrköping, ISSN: 1104-5639

På gång

▶ **Beroendets mysterium – riskbruk och tobak** är titeln på en föreläsning i Örebro den 7 april.

Dagen ska leda till ökad kunskap kring hur beroende uppstår och hur vi kan arbeta för att minska tobaksbruk och riskbruk av alkohol. Målgrupper är personal inom kommun och landsting, ideella organisationer, politiker och företagshälsovården. Ansvariga: Sven Wåhlin, Margareta Pantzar och Eva Ekstrand. eva.ekstrand@orebroll.se

▶ **Sjuksköterskor mot Tobak håller årsmöte** den 11 mars kl 17-18 i samband med Svensk sköterskeförenings Lust och Kunskap konferens. Platsen är Norra Latin rum "Musiksalen".

▶ **Lärare mot Tobak har årsmöte** tisdagen den 10 mars klockan 10-12 på kansliet, Stockholm. Föranmäl gärna deltagande på telefon 08-669 81 58 eller e-post professionals@globalink.org

▶ **Tobaksfria dagen, den 31 maj**, har i år som internationellt tema olika könsaspekter på tobaksfrågan. I fokus står tobaksbolagens cyniska marknadsföring till världens kvinnor, som än så länge använder betydligt mindre tobak än männen. Läs mer på www.who.int

Lärare lär Motiverande samtal

▶ **PÅ BILDEN SYNS** entusiastiska deltagare i Lärare mot Tobaks utbildning om samtalsmetoden Motiverande samtal i slutet av förra året. 15 lärare deltog. Många uttryckte att metoden kan komma till stor nytta i samtal med föräldrar och elever. Lärare mot Tobak planerar en ny utbildning om Motiverande samtal under 2010. Vecka 44 går den av stapeln, i Stockholm. Vill du veta mer? Kontakta Christina Sätterberg, e-post christina@futurefalun.se eller mobil 070-64 060 64. Inbjudan kommer senare.